

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Over geschiedtheorie, historiografie en geschiedbeoefening. Het belang van historiografie voor historici

Vries, P.H.H.

Citation

Vries, P. H. H. (1988). Over geschiedtheorie, historiografie en geschiedbeoefening. Het belang van historiografie voor historici. *Leidschrift : Over Het Nut En Nadeel Van De Geschiedtheorie Voor De Historicus*, 4(Speciale uitgave), 45-53. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/73301>

Version: Not Applicable (or Unknown)
License: [Leiden University Non-exclusive license](#)
Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/73301>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Over geschiedtheorie, historiografie en geschiedbeoefening.

Het belang van historiografie voor historici*

P.H.H. Vries

Het is inmiddels al meer dan honderd jaar geleden dat Nietzsche schreef over nut en nadeel van geschiedenis voor het leven. Zijn opstel heeft nog niets van zijn actualiteit verloren en is nog steeds voorwerp van discussie. Wellicht geïnspireerd door Nietzsche hebben de organisatoren van dit symposium gemeend een dag te moeten wijden aan nut en nadeel van geschiedtheorie voor de historicus. Alleen de toekomst kan uitwijzen of hetgeen tijdens dit symposium beweerd wordt ook zo lang actueel zal blijven en ook aanleiding zal geven tot zoveel discussie. Het is nu echter al zonneklaar dat die organisatoren een thema hebben gekozen dat in elk geval op dit moment actueel is.

De belangstelling voor geschiedtheoretische vragen is thans groot. Daarop wijzen niet alleen het grote aantal bezoekers van deze dag maar ook talloze recente publikaties en het succes van het blad *Theoretische Geschiedenis*. Geheel in overeenstemming met de huidige visie op wetenschap en cultuur kon echter, ondanks die klaarblijkelijke belangstelling, de vraag niet uitblijven of de geschiedtheorie eigenlijk wel nut heeft en waaruit dat dan wel bestaat. Ik zal in aansluiting daarop ook in mijn betoog de vraag naar het nut en nadeel van de geschiedtheorie centraal stellen, waarbij ik de naam van het symposium enigszins parafraseer en in een vragende vorm giet.

Welk nut kan de geschiedtheorie hebben voor de historicus en welk nadeel? Dat zij 'nut' heeft voor de historicus staat voor mij buiten kijf, hoewel ik persoonlijk liever over haar belang dan over haar nut zou spreken. De term nut klinkt mij wat te pretentief en te 'praktisch' in de oren. Een discipline met intellectuele pretenties zonder enige theoretische reflectie op haar praktijk is eenvoudigweg ondenkbaar. Iedereen die het gilde der historici kent, zal moeten beamen dat historici zichzelf als intellectuelen beschouwen. Al hun geveinsde bescheidenheid, die er bijvoorbeeld toe leidt, dat er bij mijn weten geen enkele groep wetenschapsbeoefenaren bestaat die zichzelf zo vaak en zo graag het predikaat 'gewoon' toebedeelt, kan dat niet verhelen.

In het licht van het bovenstaande vind ik debatten over de vraag of geschiedtheorie voor de historicus nut heeft, tijdverspilling. Geschiedbeoefening zonder geschiedtheoretische reflectie, in welke vorm dan ook,

bestaat niet. Daar komt nog bij dat in dergelijke debatten zeer vaak de flauwe stereotypen van de vakhistoricus als naïeve bronnenverslinder en de geschiedtheoreticus als zich onbegrijpelijk uitdrukkelijk, betweterig en voor de archieven allergisch 'filosoof' van stal worden gehaald. Tot mijn verbazing en verbijstering trof ik die sjablonen (ook) aan in een aankondiging van dit symposium.¹ Dergelijke sjablonen zijn mijns inziens in feite beledigend voor zowel vakhistoricus als geschiedtheoreticus, die er zich beiden niet in zullen herkennen. Het steeds weer opvoeren van dergelijke karikaturen getuigt van meligheid en denkluigheid en wat nog erger is, niemand is ermee gediend. Vakhistorici kunnen zichzelf zeer wel tegen deze smaad verdedigen en dat laat ik dan ook aan hen over. Ik zal mij beperken tot een verdediging van de theoretici.

Ik ben eigenlijk van mening dat theoretici zich niet steeds hóeven te verdedigen. Theorie der geschiedenis is gewoon van belang. Zij mogen best zelfbewust zijn, hetgeen overigens allerminst betekent dat zij steeds in de aanval zouden moeten gaan. Wanneer ik theoretici hoor of hun werk lees, bespeur ik te vaak een klagerig gezeur dat niemand hen serieus neemt of juist een arrogant superioriteitsgevoel dat die 'gewone historici' er toch niets van begrijpen. In de danszaal der geschiedbeoefening gaat de theorie zo aan de kant staan, ofwel als zich miskend voelend muurbloempje ofwel als 'schone' die hooghartig alle avances afwijst. Ik stel voor dat zij zich zelfbewust op de dansvloer begeeft. Zeuren noch klagen baat mijns inziens de theoretici. Het kost slechts energie die zinvoller benut had kunnen worden. Wanneer de geschiedtheoretici willen dat hun positie in de historische wereld verbetert, zullen ze daar toch allereerst zelf, via eigen inspanning voor moeten zorgen. Reden tot klagen hebben zij in Nederland trouwens niet. Het gaat goed met hun vak.

Of geschiedtheorie voor de historicus nuttig is, lijkt mij zoals gezegd geen echte vraag. Het antwoord kan slechts ja zijn. Een vraag die wel zinvol is en die we ons dan ook moeten stellen, is wèlk nut, casu quo wèlk nadeel, bepaalde vormen van theoretische reflectie kunnen hebben voor bepaalde vormen van geschiedbeoefening. Daarbij is bovendien van belang in welke mate en op welke wijze die dosis theorie toegediend moet worden. Ik geef het toe, de vraag is zo veel complexer geworden, maar de eventuele antwoorden erop zullen daarmee veel concreter en dus bevredigend kunnen zijn.

In bovenstaande formulering komt een gegeven naar voren waarvan iedereen zich bewust is die zich voor de geschiedbeoefening en de theorie ervan interesseert, maar dat niet altijd voldoende in de overwegingen wordt betrokken. De theorie der geschiedenis bestaat eigenlijk alleen maar als overkoepelende aanduiding voor een zeer breed scala van benaderingen, activiteiten en visies. Hetzelfde geldt voor de geschiedbeoefening. Wie een inleiding in de geschiedtheorie openslaat, kan daarin bijvoorbeeld lezen over de ideeën van Hegel, over het covering law-model, de hermeneutiek,

het narrativisme en de contra-factuele analyse. Onder de noemer 'geschied-beoefening' rangschikken we tegenwoordig zulke verschillende richtingen als de new economic history, de historische demografie, de historische antropologie, de 'traditionele' geschiedbeoefening en vele, vele andere. Het is duidelijk dat zo allerlei combinaties tussen 'theorie' en 'praktijk' mogelijk zijn, waarvan sommige, op het eerste oog althans, zeer zinvol lijken en andere in het geheel niet. Om in zijn algemeenheid het nut - of het nadeel - van de geschiedtheorie voor de historicus aan te duiden lijkt mij zeer moeilijk. Ik denk dat bepaalde historici meer baat vinden bij bepaalde onderdelen of benaderingen in de geschiedtheorie en andere historici bij andere onderdelen of benaderingen.

Gelukkig mag ik mij van de organisatoren beperken tot de relatie tussen historiografie en geschiedbeoefening. Daarmee hebben wij de historiografie onder de theorie der geschiedenis gerangschikt. Op de vraag of dat juist is, zal ik niet ingaan. Daarvoor betreft het in mijn ogen toch te veel een definitiekwestie. Of historiografie nuttig is voor de historicus hangt uiteraard mede af van de invulling van het begrip historiografie - waarover later - en van de invulling van het begrip historicus. Afhankelijk van het ideaalbeeld dat men heeft van 'de historicus', zal men een bepaalde historiografie nuttig of nadelig achten. Hoewel zij zeer belangrijk is, kan ik hier niet ingaan op de vraag hoe mijns inziens de ideale historicus eruit ziet. Aangezien ik daar elders al op ben ingegaan, lijkt mij dat niet zo ernstig. Het is wel dienstig erop te wijzen, dat ik in dit betoog steeds de historicus in het algemeen, de grootste gemene deler en niet een specifieke vakspecialist, voor ogen heb. Eén kanttekening tenslotte lijkt mij nog gewenst. Zelfs wanneer iedereen het eens zou zijn over het profiel van de ideale historicus, hetgeen zoals u ongetwijfeld weet, allerminst het geval is, zal het nog niet licht vallen nut en nadeel van de geschiedtheorie voor die historicus in kaart te brengen. In laatste instantie immers zijn 'nut' en 'nadeel' waarderende begrippen, en uitspraken die waardeoordelen bevatten zijn nu eenmaal niet te bewijzen of te weerleggen.

Wellicht vinden velen al die toelichtingen, onderverdelingen en kanttekeningen die ik heb aangebracht een typisch voorbeeld van 'filosofische' haarkloverij. Ik geloof echter dat zij allerminst overbodig zijn. De aanvankelijke vraag was immers, ondanks haar ogenschijnlijke eenvoud, in het geheel niet eenduidig. En een onduidelijke, niet eenduidige vraag kan je niet 'goed' beantwoorden. Laten we nu toch maar aan de slag gaan, hoewel niet eens alle kanttekeningen gemaakt zijn. Ik heb in elk geval gesignaleerd hoe complex het probleem is waar we ons vandaag mee bezighouden.

Welk nut heeft historiografie voor de gewone historicus? Onder historiografie versta ik de studie van de geschiedenis van de geschiedbeoefening in

de meest ruime zin van het woord. Zij bestudeert iedere vorm van aandacht voor het verleden zoals die ooit heeft bestaan en elke neerslag daarvan in welke vorm dan ook. Het verleden vat ik daarbij op als de periode tot het heden. Met deze kolossale 'Binsenwahrheit' wil ik slechts aangeven dat ook zeer recente aandacht voor het verleden studieobject voor historiografen kan zijn. De historiografie moet de historicus niet alleen aanleren naar achter te kijken, maar ook naar opzij.

Het zal u al zijn opgevallen, dat ik de vraag naar het nadeel niet aan de orde stel. Het staat iedereen vrij in deze zijn mening te formuleren. Ik persoonlijk voel mij er hier niet toe geroepen. Ik zou drie soorten nut willen onderscheiden, te weten 1) het historisch nut 2) het theoretisch nut 3) het praktisch nut. Het betreft hier uiteraard een puur analytisch onderscheid. De drie soorten lopen soms in elkaar over, soms is er (vrijwel) alleen sprake van het ene 'nut', soms (vrijwel) alleen van een ander.

Het eerste nut, het 'historische' ligt voor de hand. De historicus is thans meer dan ooit een omnivoor, alles wat 'verleden' is, lust en verorbert hij. Het verleden van de geschiedbeoefening vormt een deel van het totale verleden. Wanneer de geschiedbeoefening het als haar taak ziet het totale verleden te benaderen en in kaart te brengen, is het ipso facto nuttig wanneer zij ook haar eigen verleden, dat daarvan deel uitmaakt, bestudeert. Ik zie geen enkele reden waarom nu juist het verleden van de eigen discipline niet de moeite waard zou zijn.

Helaas roept het begrip historiografie vaak associaties op met 'portretgalerijen' en 'bibliografieën'. Het is echter in geen enkel opzicht noodzaak dat zij die vorm aanneemt. Zij kan een even grote verscheidenheid aan invalshoeken en benaderingen vertonen, en doet dat ook in toenemende mate, als de 'gewone' geschiedbeoefening. Zij kan evenementieel zijn of structureel, de elite der historici centraal stellen of het voetvolk, de ontwikkeling van de geschiedbeoefening in isolement bestuderen of gerelateerd aan de maatschappelijke context, zij kan letten op inhoud of op vorm, synchronisch zijn of diachronisch, kwalitatief of kwantitatief, exemplarisch of abstraherend, et cetera, et cetera. Binnen dit brede pakket van historiografieën kies ik persoonlijk, in het verlengde van mijn stellingname in het debat over de aard van de geschiedbeoefening, voor een 'historiographie-problème'. Ik denk daarbij aan een probleemgerichte bestudering van geschiedvorsing en geschiedschrijving in het verleden. De historiografie neemt in mijn ogen bij voorkeur de gedaante aan van een probleemgerichte mentaliteits- en ideeëngeschiedenis. De centrale vraag in die historiografie is dan de volgende: hoe kwam vroeger 'geschiedenis' als beschrijving, interpretatie en verklaring van het verleden tot stand, waarom zó en waartoe? Gemakshalve hanteer ik al de genoemde termen in hun alledaagse, onproblematische betekenis. Ik wil benadrukken, dat het een *empirische* studie betreft. Het doel is niet normen te stellen of

te zoeken en daarover te debatteren, maar verleden geschiedbeoefening te beschrijven en te analyseren.

Omschreef ik in het voorafgaande historiografie als vorm van cultuurgeschiedenis die als zodanig nuttig is aangezien zij ertoe bijdraagt ons beeld van het verleden verder in te kleuren, nu wil ik overgaan tot een korte toelichting op de punten twee en drie, het theoretisch en het praktisch nut van de historiografie voor de historicus.

In de historiografie komt mijns inziens het 'perspectivistische' karakter van de geschiedbeoefening het duidelijkst naar voren. De historiografie biedt 'the benefit of hindsight' en 'the benefit of oversight'. Zij laat zien dat andere 'geschiedenissen' bestaan hebben en nog bestaan. Het besef daarvan kan talloze aanknopingspunten voor theoretische bespiegelingen bieden. Deze vrij cryptische stelling hoop ik te kunnen onderbouwen door, zij het zeer beknopt, in te gaan op de relatie tussen gewone geschiedbeoefening en historiografie.

Elke historicus fundeert zijn werk op bronnen. Die bronnen bieden een bepaald perspectief op, en daarmee een bepaalde interpretatie van, de werkelijkheid. Iedere bron biedt een al 'bemiddelde' weergave van de werkelijkheid. De historicus geeft op zijn beurt vanuit zijn perspectief die bronnen weer. Hij selecteert en verwerkt ze tot ze voor hem als data kunnen fungeren. Zo beschouwd kan men stellen, dat hij zijn bronnen ook weer interpreteert. Daarmee geeft hij dus een interpretatie van interpretaties. Ik versta hier onder 'interpretatie' steeds *iedere* bemiddelde weergave. De historiograaf tenslotte bevindt zich nog een trap hoger. Historiografen bieden interpretaties van interpretaties van interpretaties. Het verleden 'an sich' is op niet te achterhalen en niet te reproduceren wijze achter interpretaties ervan verdwenen.

De historiografie houdt zich bezig met de empirische studie van de wijze waarop mensen het verleden hebben geïnterpreteerd. Interpretaties vormen óók het object van de gewone geschiedbeoefening. In mijn schema verschilt alleen het niveau. We hebben hier te maken met het effect van het bekende Droste-cacaoblik. De historiografie bestudeert 'the historian at work'. Het nut daarvan voor de historicus is mijns inziens volledig identiek aan het nut van de gewone geschiedbeoefening voor de mensheid! Hoe kwamen in de praktijk historische interpretaties tot stand, hoe verliepen met andere woorden geschiedvorsing en geschiedschrijving, welke benaderingen, methoden en beoordelingscriteria hanteerde men? Ik zou historiografie willen omschrijven als een vorm van empirische interpretatiekunde voor interpreteren. Sneller en gemakkelijker dan in de gewone geschiedbeoefening en vooral de gewone geschiedvorsing, wordt de historicus in de historiografie geconfronteerd met het interpretatieve, perspectivistische element in zijn vak. Terwijl hij in zijn eigen specialisme en zeker in zijn eigen onderzoek misschien in de illusie kan verkeren 'het verleden' weer te

geven, laat de geschiedenis van de geschiedbeoefening hem het betrekkelijke daarvan zien. Wie slechts één beeld van (een stuk van) het verleden heeft of daar zelf aan werkt, beseft niet zo gemakkelijk dat het slechts een bééld is. Dat iets een bemiddelde 'weergave' is, blijkt het duidelijkst in confrontatie met, of in elk geval naast, andere 'weergaven'.

Wat impliceert dit nu voor het theoretisch nut van de historiografie voor de historicus? Dit nut bestaat allereerst uit haar rol als 'eye-opener'. Hoe kan iemand de aard van de geschiedbeoefening en haar problemen beter tonen dan aan de hand van de geschiedbeoefening zelf! Wie al die verschillende benaderingen, interpretaties, inzichten, scholen en stromingen aan zich voorbij laat trekken en zich dan nog niet afvraagt wat objectiviteit, feit, verklaring, interpretatie en andere kernbegrippen in geschiedbeoefening en geschiedtheorie inhouden, ontbeert volledig de nieuwsgierigheid die een echte intellectueel en dus ook een echte historicus behoort te bezitten.

De historiografie zaait echter niet alleen verwarring of relativisme. Dat hoeft althans niet. Wanneer zij tevens de historische praktijk analyseert, verleent zij daarmee ook inzicht in achtergronden en oorzaken van al die diversiteit en verschuivingen binnen de geschiedbeoefening. Ik beweer geenszins dat een dergelijke diagnose direct tot een remedie van de kwaal kan leiden, wanneer we een discussie zonder eind althans als een ziektebeeld wensen te beschouwen, maar zij verheldert wel het zicht op 'le métier d'historien'. Laten zien dat er verschillende geschiedenissen zijn, werkt ontzuuchtend en dat is goed. Een historiograaf bewijst echter de geschiedbeoefening, maar ook zijn eigen discipline geen dienst wanneer hij het daarbij laat. Wanneer hij niet tevens een poging doet het bestaan van die verschillen te verklaren, is het gevaar groot dat men het bij de conclusie laat dat alles relatief is. En dat lijkt mij heilloos.

Wanneer ik beweer dat het werk van historici uiteindelijk berust op interpretaties en uiteindelijk ook weer interpretaties oplevert, hetgeen impliceert dat historici nooit de *volledige* waarheid kunnen achterhalen en zelfs niet kunnen weten of datgene wat zij verkondigen onomstotelijk waar is, dan mag daaruit geenszins worden afgeleid dat empirisch onderzoek overbodig of minder belangrijk is, of dat al die interpretaties even veel of even weinig waard zijn. Integendeel, ik zou hieraan juist een pleidooi willen verbinden voor nog nauwkeuriger, kritisch bronnenonderzoek en nog verdere analyse van vooronderstellingen en werkwijze van de historicus als vorser en schrijver. Theoretische bespiegelingen over het verleden en over de geschiedbeoefening kunnen uiteraard geschiedvorsching en geschiedschrijving nimmer vervangen of overbodig maken. Zij kunnen er echter mijns inziens wel toe bijdragen die geschiedbeoefening beter te maken. Niet wanneer zij volledig 'auf der Ebene der Theorie' blijven, maar wel wanneer zij geënt zijn, of in elk geval kunnen worden, op de praktijk van geschiedvorsching en geschiedschrijving.

De historische praktijk dient dus te worden geanalyseerd. Zo'n analyse kan de geschiedtheorie die te vaak handelt over alles behalve over de geschiedenis zoals zij wordt beoefend, 'realistischer' maken. Zolang de pragmatische geschiedfilosofen maar niet de fout maken uit die praktijk ook direct normen af te willen leiden, kan ik mij in dit opzicht volledig bij hen aansluiten. De praktijk kan dienen als voedingsbodem voor theoretische bespiegelingen en als hun proeftuin. Zeker in de ogen van de 'gewone' historici zal zo'n nauwere relatie tussen de geschiedtheorie en de praktijk de geschiedtheorie relevanter maken. Historiografen kunnen historici tonen wat andere historici in het verleden zoal geprobeerd hebben, met welke resultaten zij dat deden, hoe en waarom. Samengevat bestaat het 'theoretisch' nut van historiografie voor historici daarin dat zij hun blikveld verruimt, aanknopingspunten biedt voor theoretische reflectie en tevens materiaal voor nadere uitwerking en toetsing daarvan.

De historicus vindt in zo'n probleemgerichte historiografie ook 'praktische' informatie. De geschiedbeoefening is, of behoort dat althans te zijn, een intellectueel debat waarin allerlei interpretaties naar voren gebracht (kunnen) worden. Interpretaties die elkaar vaak slecht verdragen. Het opvallende en wellicht kenmerkende is daarbij, dat in historische debatten absolute overwinningen en volslagen nederlagen zo zeldzaam zijn en, als zij voorkomen, zelfs met argwaan worden bekeken. Begrippen als verificatie en falsificatie lijken in de geschiedbeoefening, behalve wanneer het gaat om het vaststellen van eenvoudige feiten, een andere betekenis en klank te hebben dan in de natuurwetenschappen, voor zover zij al van toepassing geacht kunnen worden. Op de oorzaken daarvan kan ik hier niet ingaan. Ik constateer slechts dat in de geschiedbeoefening 'oud' zeker niet altijd gelijk is aan 'verouderd' en anders zeker niet altijd aan volledig onjuist. Wie zich niet op de hoogte stelt van oude, casu quo andere vragen, benaderingen en antwoorden, loopt een reëel gevaar interessante en waardevolle zaken over het hoofd te zien. Terwijl een natuurwetenschapper oude ideeën vaak zonder meer als volledig achterhaald of verworpen af kan doen en zich meteen tot een paar overgebleven hypotheses en daarvoor direct relevante feiten kan beperken, dient een historicus veel meer van het verleden van zijn vak en belendende vakken met zich mee te blijven torsen.

Een goed historicus kan en mag niet monomaan blijven doorwroeten in zijn kleine specialisme zonder achterom en opzij te kijken. In de Nederlandse geschiedbeoefening is dat mijns inziens te vaak wel het geval. De invloed van oude en contemporaine coryfeeën is gering. Wat merken we in de praktijk van die Nederlandse geschiedbeoefening nu eigenlijk, in positieve of negatieve zin, van het bestaan van bijvoorbeeld Braudel, Wallerstein, Brenner, Barrington Moore, Skocpol, Geertz, Foucault? Het rijtje is willekeurig. Ik wil niet beweren dat deze geleerden altijd gelijk

hebben, verre van dat. Het valt mij slechts op dat zij weinig weerklank vinden.

Studenten verbazen zich tijdens mijn colleges historiografische stromingen vaak erover wat historici allemaal doen en gedaan hebben. Voor wie aan zijn vierde middelzware verslagje werkt, moet een blik in de wijde wereld van Thucydides, Tacitus, Froissart, Guicciardini, Voltaire, Ranke, Burckhardt, Huizinga en al die andere oude, maar zeker ook nieuwe historici een verademing zijn. Grote historici zijn toch allereerst die historici die een 'visie' ontwikkelen. Iemand die enkel en alleen bronnenonderzoek op een beperkt terrein doet, ontwikkelt die niet snel. Zonder empirisch onderzoek ontberen grote visies elk fundament. In die zin is empirisch bronnenonderzoek uiteraard een *conditio sine qua non* voor de 'voortgang' van de geschiedbeoefening. Dat bronnenonderzoek krijgt echter een meerwaarde, wanneer de onderzoeker steeds openstaat voor allerlei beïnvloeding door het werk van andere historici en beoefenaren van andere wetenschappen.

Ruime aandacht voor historiografie kan een eventuele beperktheid van het blikveld van de historicus verminderen. Deze toch vaak optredende blikvernauwing is des te meer bevreemdend omdat het grootste deel van de historici het grootste deel van hun tijd op ruime afstand van die altijd weer sacrosanct verklaarde bronnen doorbrengt te midden van geschriften van *andere* historici! Ik ben altijd hooglijk verbaasd over de grote nadruk op ècht bronnenonderzoek in èchte archieven. Een echte historicus is iemand die met bronnen heeft gewerkt in een echt archief. Hoe kan men in hemelsnaam de aard van een vak en de kwaliteit van de beoefenaren laten hangen van het materiaal waarmee wordt gewerkt en de plaats waar dat materiaal zich bevindt? Zou het niet veel zinniger zijn om originaliteit en intellect, degelijkheid en breedheid van visie, stijl en werklust centraal te stellen en het al of niet in archieven met bronnen werken als bijkomstigheid te beschouwen? Bovendien, wat zijn 'bronnen' en 'archieven' eigenlijk? De geschiedbeoefening is toch in het stadium beland waarin alles wat in welke vorm dan ook uit het verleden is overgebleven als 'bron' kan worden beschouwd en elk 'data-bestand' de functie van archief vervult! Mijn vader heeft in zijn leven als inspecteur van politie waarschijnlijk meer 'archieven' en 'bronnen' onderzocht - en zeker meer gevallen opgelost! - dan menig beroemd historicus. Is hij daardoor een groot historicus? Uiteraard niet. Waarom moet je een aantal jaren in één of een paar archieven gezeten hebben om deskundig over *het* verleden en *de* geschiedbeoefening te kunnen praten? Waarom, of liever nog in welk opzicht, weet iemand die vier jaar op het archief in Hoorn heeft gezeten meer van geschiedenis dan iemand die zich vier jaar breed in de vakliteratuur heeft georiënteerd? Wie heel zijn leven lang archiefstukken doorneemt, heeft op zijn sterfbed nog niet éénhonderdmiljardste gezien van

wat hij aan archiefstukken had kunnen bekijken. Zo beschouwd hebben noch vakhistorici noch theoretici verstand van archieven.

Maar laat ik ophouden. Er zijn briljante historici in en buiten de archieven, maar ook slechte; hetzelfde geldt voor geschiedtheoretici. Ik vraag mij slechts af waarom vaak mensen die een bepaalde, beperkte hoeveelheid bronnenonderzoek hebben gedaan als 'historici' gelden en daardoor als blijkbaar in alle facetten van het vak deskundig, terwijl diegenen die niet zoveel aan bronnenonderzoek hebben gedaan daardoor vaak als in alle opzichten incompetent te boek staan. Deze vraag klemmt des te meer omdat de meeste historici zoals gezegd het grootste deel van hun tijd doorbrengen met het lezen van geschriften van andere historici, evenals historiografen en steeds meer echte theoretici. Waaruit bestaat zo nog het fundamentele onderscheid tussen deze wetenschapsbeoefenaren wanneer bovendien die bronnen doorgaans ook weer geschriften van anderen zijn?

Het zijn slechts bespiegelingen, vaak zelfs doelbewuste provocaties om discussie uit te lokken. Ik ben me als theoreticus gaan verdedigen, hoewel ik dat eigenlijk niet zo nodig acht. Deze afkeer komt in geen enkel opzicht voort uit een superioriteitsgevoel. Dat zou ook volledig misplaatst zijn. Laat ieder zijn werk zo goed mogelijk doen. Hij komt voort uit het feit dat ik het gekibbel over de vraag of geschiedtheorie nut heeft voor de historici als achterhaald beschouw. We zijn al lang in het stadium beland dat vakhistorici en theoretici in onderling overleg met wederzijds respect moeten proberen te achterhalen wat geschiedtheoretici voor historici en historici voor geschiedtheoretici kunnen betekenen. In deze dialoog kan de historiografie als ontmoetingsplaats dienen.

*Deze uiteenzetting moet niet gelezen worden als een reactie op de tekst van Janssen maar als een op zichzelf staande bijdrage. Aangezien ik het volledig eens was met Janssens betoog, leek het mij beter een eigen bijdrage te formuleren. Dit had echter wel tot gevolg dat deze tekst iets langer werd dan de echte 'co-referaten'.

Noten

1. Willem Otterspeer, 'Nut en nadeel van de geschiedtheorie', *NRC-Handelsblad*, 21-5-1987, Bijlage Wetenschap en onderwijs.